

Archeologische proefputten aan de Keizerstraat 63-69, Antwerpen
Programma van Maatregelen

Amsterdam 2021
VUhbs archeologie

INHOUD

1	Gemotiveerd advies	3
1.1	Archeologische synthese	3
1.2	Volledigheid onderzoek	4
1.3	Administratieve gegevens plangebied	4

1 GEMOTIVEERD ADVIES

Het gemotiveerde advies is gebaseerd op het proefputtenonderzoek dat voor dit plangebied is uitgevoerd. Binnen dit onderzoek is het kennispotentieel van het plangebied, dat in de archeologienota was bepaald op basis van de archeologische verwachting en de geplande werkzaamheden getoetst. Op basis van deze toetsing is een advies geformuleerd dat resulteert in onderliggend Programma van Maatregelen.

1.1 ARCHEOLOGISCHE SYNTHESE

In opdracht van vastgoedbedrijf P. World heeft VUHbs archeologie op woensdag en donderdag 9 en 10 juni 2021 een proefputtenonderzoek uitgevoerd op de locatie Keizerstraat 63-69 in de gemeente Antwerpen (fig. 1.1 en 1.2). Het terrein op deze locatie wordt door vastgoedbedrijf P. World herontwikkeld, waarbij de bestaande panden, voorheen bekend als hotel Prinse, gedeeltelijk gesloopt en verbouwd worden ten bate van de realisatie van appartementen. Op het achterterrein van Keizerstraat 63 zal daarnaast nieuwbouw worden gerealiseerd als onderdeel van deze herontwikkeling. Bij dit proefputtenonderzoek zijn er in totaal vier proefputten aangelegd met als doel na te gaan of er zich archeologische waarden in het plangebied bevinden en wat hun aard, datering en conservering is.

De sporen aangetroffen in de vier proefputten tonen aan dat er gesproken kan worden van een archeologische vindplaats. Hierbij moeten de aangetroffen archeologische resten in de meerderheid gerelateerd worden aan bebouwing aan de Keizerstraat uit de periode 1560-1900, waarmee de verwachting opgesteld tijdens het bureauonderzoek bevestigd kan worden. Het gaat hierbij voornamelijk om muurwerk aangetroffen in proefputten 3 en 4. In het geval van proefput 4 zijn deze goed bewaard en bevinden deze resten zich dicht onder het huidige oppervlak. In het geval van proefput 3 zijn de resten minder, doch redelijk goed bewaard. Het onderzoek heeft weinig of geen sporen gerelateerd aan activiteiten op de achtererven of van voor de bewoning van Antwerpen aangetroffen. In het geval van sporen van activiteiten op het achterterrein van nr. 63 komt dit voornamelijk door de aanwezigheid van een zeer grote verstoring. Hier zijn alleen resten van diep gegraven sporen aangetroffen. In proefput 2 toont de aanwezigheid van de put aan dat deze zone van het plangebied op een zeker moment achtererf is geweest. De aanwezigheid van een mogelijke haardplaats op een dieper niveau roept echter de vraag op of er in een vroegere periode mogelijk een structuur in dit deel van het plangebied heeft gestaan (voorloper van de latere bebouwing?). Alleen in proefputten 1 en 2 is de ongestoorde bodem bereikt. Helaas biedt het niveau in proefput 1 een weinig representatief beeld aangezien het oorspronkelijk niveau vergraven is. Het onderzoek in proefput 2 toont dat de ongestoorde bodem op een vrij hoog niveau verwacht kan worden.

Het vondstmateriaal biedt aanwijzingen voor activiteiten in het plangebied in de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. In de meeste gevallen gaat het om materiaal dat in ophogingslagen, insteken of in opvullingen na sloopwerkzaamheden terecht is gekomen. Het materiaal uit de Late Middeleeuwen moet dan ook gezien worden als opspit. In de meeste gevallen dateert het jongste vondstmateriaal deze lagen in de Nieuwe Tijd, oftewel de periode na 1550 tot 1900. De aard van het materiaal kan in twee hoofdgroepen worden ingedeeld: bouwpuin en normaal huis-/zwerfafval. In beide gevallen gaat het om materiaal in een secundaire context dat is gebruikt om het terrein dan wel op te hogen dan wel overblijvende kelderruimtes na sloopwerkzaamheden op te vullen.

Op grond van de resultaten van het proefputtenonderzoek is vast te stellen dat zich onder het zuidelijke deel van het onderzoeksgebied overal kelders bevinden. Op het voorste deel van Keizerstraat 67 zijn deze kelders in de jaren '80 van de vorige eeuw opnieuw aangelegd. De overige kelders zijn in de late achttiende of negentiende eeuw volgestort met puin. De onderzijde van deze kelders ligt bovendien meer dan een meter dieper dan de schone C-horizont die op het achterterrein is aangesneden. Oudere

resten zullen, uitgezonderd zeer diepe sporen onder de kelders niet meer aanwezig zijn. Toch zijn de oudere kelders, vanwege de ouderdom onderzoekswaardig. Na onderzoek van deze kelders kunnen deze verwijderd worden zodat onder deze kelders een tweede vlak aangelegd kan worden om eventuele diepere sporen te documenteren.

Op het achterterrein (noordelijke deel) is deels een zeer diepe verstoring aanwezig. Buiten deze verstoring zijn wel goed bewaarde archeologische resten aanwezig. De diepteligging van deze sporen is echter zodanig dat deze alleen door de diepere ingravingen van de regenput en septic tank worden bedreigd. Deze diepere verstoringen dienen verder opgegraven te worden. Daarnaast zal ter hoogte van de kelder van nieuwbouw op het achterterrein een vlak aangelegd dienen te worden. Indien blijkt dat hier nog archeologische resten aanwezig zijn die niet door de grote recente verstoring vernietigd zijn dan dienen deze ook gedocumenteerd te worden.

1.2 VOLLEDIGHEID ONDERZOEK

Het gemotiveerde advies is gebaseerd op de archeologienota die voor dit plangebied is opgesteld. In deze archeologienota is het kennispotentieel van het plangebied bepaald op basis van de archeologische verwachting en de geplande werkzaamheden. Op basis van dit potentieel is een advies voor een opgraving geformuleerd, dat resulteert in het onderhavige programma van maatregelen.

1.3 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS PLANGEBIED

Ligging: Antwerpen-Keizerstraat 63-69

Coördinaten:	Noordwest:	152.850 / 212.437
	Noordoost:	152.895 / 212.430
	Zuidwest:	152.850 / 212.387
	Zuidoost:	152.885 / 212.380

Projectcode: 2021E313

Uitvoerder: VUhbs archeologie (OE/ERK/Archeoloog/2015/00004)

Kadaster: Gemeente Antwerpen, 2e afdeling, sectie B, 901C, 903 en 904

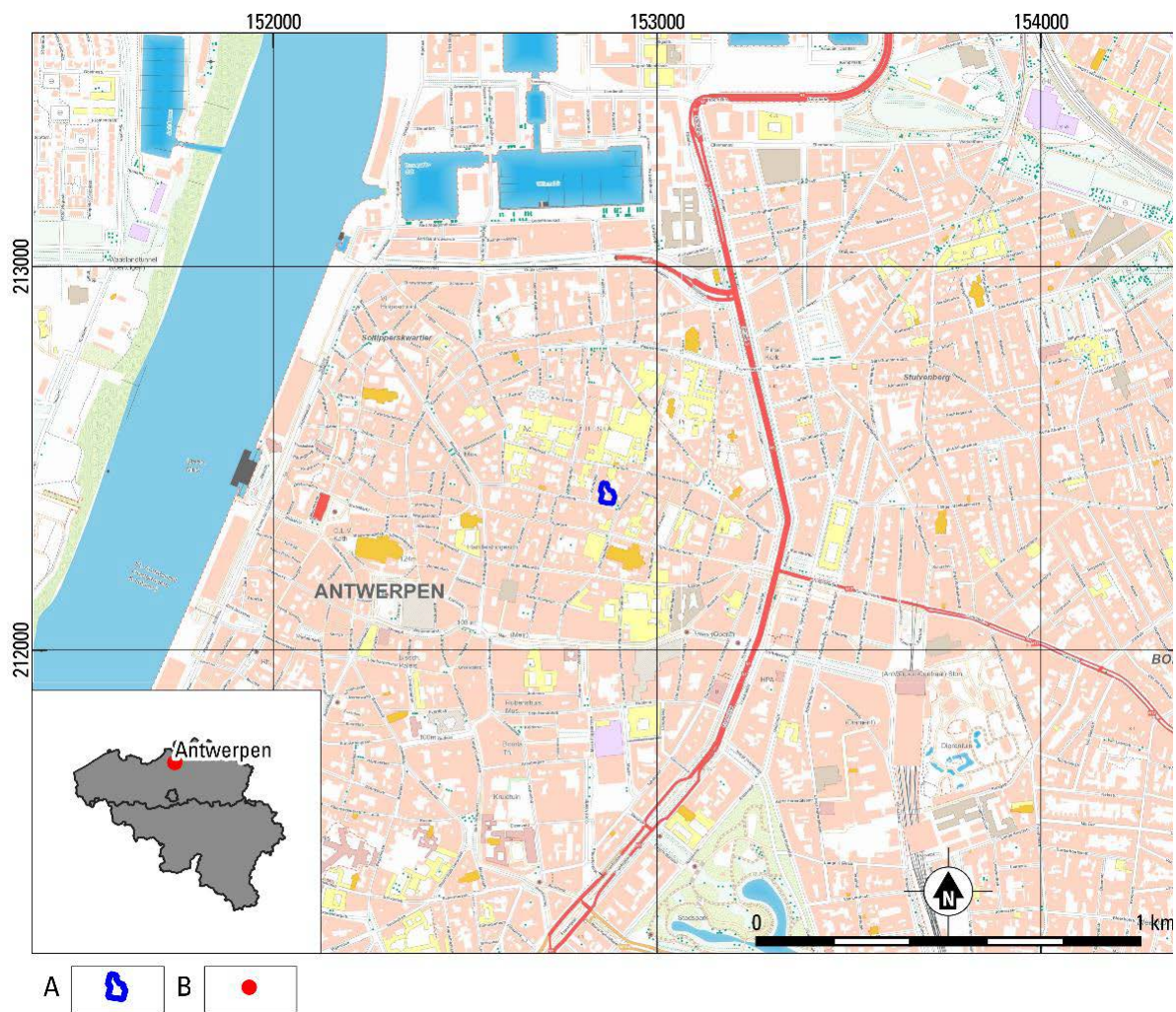

Fig. 1.1 Antwerpen-Keizerstraat 63-69. Locatie van het plangebied met daarbinnen het onderzoeksgebied. In de inzet de locatie van Antwerpen in België. Bron: wms.ngi.be/cartoweb.

A plangebied; B locatie gemeente

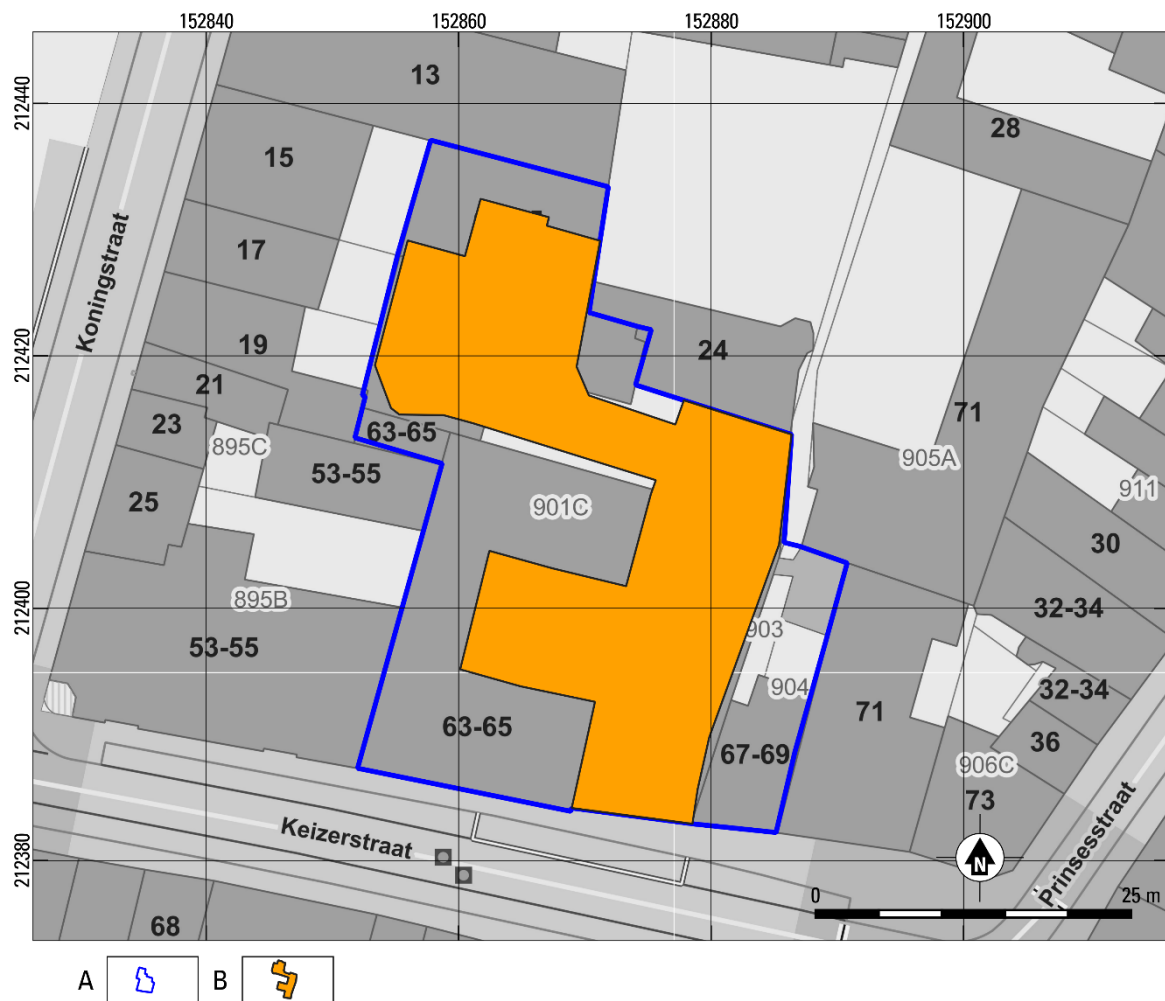

Fig. 1.2 Antwerpen-Keizerstraat 63-69. Aanduiding onderzoeksgebied geprojecteerd op de kadastrale gegevens. Bron: Geopunt.be
A plangebied; B onderzoeksgebied.

2 PROGRAMMA VAN MAATREGELEN VOOR EEN OPGRAVING

2.1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Ligging: Antwerpen-Keizerstraat 63-69

Coördinaten: Noordwest: 152.850 / 212.437
Noordoost: 152.895 / 212.430
Zuidwest: 152.850 / 212.387
Zuidoost: 152.885 / 212.380

Kadaster: Gemeente Antwerpen, 2e afdeling, sectie B, 901C, 903 en 904

Markt

- oppervlakte per onderzoekszone: 1 – 51 m²
2 – 30 m²
3 – 206 m²

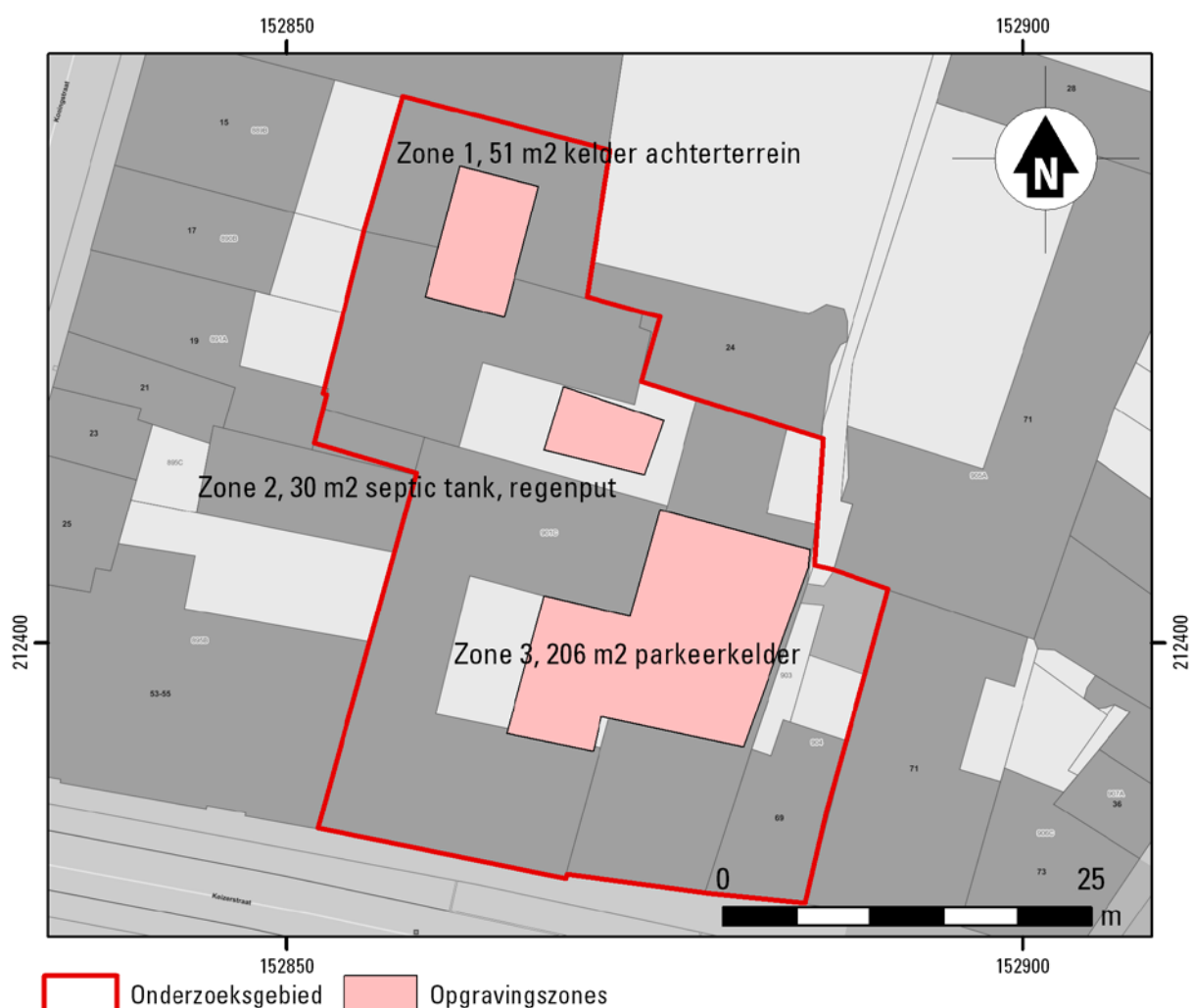

Fig. 2.1. Antwerpen-Keizerstraat 63-69. Aanduiding van het onderzoeksgebied en deelgebieden binnen het plangebied op het Grootchalig Referentiebestand.

2.2 METHODE, VRAAGSTELLING EN ONDERZOEKSDOEL

2.2.1 ONDERZOEKSDOEL

Het doel van het onderzoek is om archeologische waarden in het onderzoeksgebied te behouden door deze vast te leggen. Het onderzoeksgebied is gelegen aan de Keizerstraat te Antwerpen. Tijdens het vooronderzoek is vastgesteld dat op het voorterrein kelders aanwezig zijn die behoren tot bebouwing die vermoedelijk tot de zestiende eeuw terug gaat. Ter hoogte van Keizerstraat 65 zijn deze kelders later overbouwd. Op het achterterrein is sprake van kuilen en water- of beerputten. De werkzaamheden bedreigen de zojuist beschreven archeologische resten.

De werkzaamheden betreffen de aanleg van nieuwbouw. Op het voorterrein wordt een parkeerkelder aangelegd die een diepte van 6 m zal hebben. Op het achterterrein wordt grotendeels minder diep verstoord dan de ligging van de resten (ca. 1 m –mv). Er zijn echter twee zones waar deze resten wel bedreigd worden. Dit heeft geresulteerd in de drie deelgebieden binnen het plangebied, zoals deze op figuur 2 te zien zijn. Het totale te onderzoeken gebied komt daarbij uit op een oppervlakte van 388 m².

Zoals hoger vermeld is het doel van het onderzoek met name registratie – conform de Code van Goede Praktijk – van de aanwezige sporen en vondsten. De nadruk ligt op het veiligstellen van eventueel aanwezige archeologische sporen van alle aanwezige perioden.

2.2.2 VRAAGSTELLINGEN

De vraagstellingen voor het onderzoek zijn:

Achterterrein

- Hoe groot is de recente verstoring die op het achterterrein ter hoogte van de geplande kelder werd aangetroffen?
- Welke aanwijzingen zijn er voor percelering van het achterterrein, hoort het achterterrein bij de bebouwing aan de Koningstraat of bij de bebouwing aan de Keizerstraat?
- Welke aanwijzingen zijn er voor ophoging van het terrein? Hoe kan deze gedateerd worden?
- Welke activiteiten werden er op het achterterrein ontplooid? Hoe kunnen deze gedateerd worden?

Voorterrein

- Wat is de lay-out en indeling van de aanwezige kelders?
- Wat is de datering en eventuele fasering van de kelders?
- In hoeverre komen de aangetroffen steenbouw resten overeen met het beschikbare kaartmateriaal?
- Hoe kunnen deze kelders aan de (vroegere) percelering van het terrein worden gekoppeld?
- Wanneer zijn de kelders buiten gebruik geraakt en opgevuld met puin?
- Welke resten zijn nog aanwezig onder het niveau van de kelders?
- Hoe kunnen de eventuele resten onder de kelders gedateerd worden?
- Hoe kunnen de eventuele resten onder de kelders aan de (vroegere) percelering van het terrein worden gekoppeld?
- Hoe zijn de percelen gebruikt na het dempen van de kelders?
- Geef zo veel mogelijk informatie over:
 - De aard van de hier aanwezige steenbouw.
 - De datering van de steenbouw.
 - De verschillende bouwfasen.
 - De functie van het gebouw of de gebouwen.
 - De sociale status van de gebruikers.

2.2.3 METHODE

De resultaten van het bureauonderzoek en het proefputtenonderzoek geven aanleiding voor een vervolgonderzoek in de vorm van een archeologische opgraving.

2.3 ONDERZOEKSTECHNIEKEN EN ACTOREN

In het kader van het onderzoek dienen drie zones opgegraven te worden, zoals weergegeven in figuur 2.1.

In zone 1 dient de kelder die is gepland op het achterterrein opgegraven te worden. Hiertoe wordt één werkput van 51 m² aangelegd. Uit het vooronderzoek blijkt dat in ieder geval het centrale deel van deze werkput verstoord is doordat hier een diepe betonfundering aanwezig was. Tijdens de opgraving wordt de gehele werkput vlaksgewijs uitgegraven totdat ofwel archeologische resten worden aangetroffen, ofwel de onverstoorde ondergrond wordt bereikt ofwel totdat de beoogde uitgraafdiepte van de kelder wordt bereikt (300 cm –mv). Hierbij wordt er rekening mee gehouden dat eventuele archeologische resten zich met name langs de randen van de werkput zullen bevinden. Deze mogen dus niet worden vergraven vanwege de verstoringen in het centrale deel. Afhankelijk van de omvang en diepte van de verstoring en de aard van eventueel aanwezige archeologische resten worden één of meerdere vlakken aangelegd.

In zone 2 dienen de regenput en septic tank opgegraven te worden. Vanwege praktische uitvoerbaarheid van de opgraving is er hier voor gekozen om beide putten in één vierhoekige werkput te onderzoeken. In deze werkput dienen meerdere vlakken te worden aangelegd, op basis van de stratigrafie ter plaatse. Het eerste vlak wordt op het eerst leesbare niveau aangelegd het laatste vlak op de maximale graafdiepte (120 cm – mv voor de regenput en 250 cm –mv voor de septic tank) of in de schone ondergrond als deze hoger ligt.

In zone 3 dient de parkeerkelder opgegraven te worden. Hier dienen meerdere archeologische vlakken te worden onderzocht. Een eerste vlak wordt aangelegd direct onder de recente verstoringen. Dit zal ter hoogte van nr. 65 op ca. 25 cm diepte zijn. Vervolgens wordt hier een tweede vlak aangelegd op het niveau waarop de kelders zichtbaar worden. Op de binnencour van nr. 63 wordt het eerste vlak vermoedelijk aangelegd op het niveau waar de bovenzijde van de kelders zichtbaar wordt. De kelders worden, onder begeleiding van een archeoloog, met een graafmachine uitgegraven. Daarbij wordt eventueel vondstmateriaal en kenmerkende bouwmaterialen verzameld. Eventuele vondstconcentraties worden handmatig gedocumenteerd en verzameld. Vervolgens wordt een vlak aangelegd ter hoogte van de vloer van de kelder. De kelders worden gehele gedocumenteerd, waarna ze worden uitgebroken. Onder de kelders wordt een volgend vlak aangelegd op het niveau waarop eventuele oudere resten zichtbaar zijn.

Het archeologisch onderzoek wordt uitgevoerd door een veldteam onder leiding van een erkend archeoloog en conform de Code van Goede Praktijk. Uitgegaan wordt van een veldteam van vier personen. Het team dient onder leiding te staan van een archeoloog met aantoonbare ervaring in het leiden opgravingen binnen complexe stratigrafie.

Tijdens de opgravingen worden alle archeologische resten geïnventariseerd, geregistreerd en onderzocht volgens de hoofdstukken 14, 15 en 17.

Tijdens de opgraving zal met een rupskraan en onder toezicht van een archeologisch team, vlaksgewijs moeten worden verdiept tot op het niveau van de uitgraving of tot op de ongestoorde bodem. Wanneer archeologische resten zich op een hoger niveau manifesteren zal hierop het eerste vlak worden

aangelegd. Als dit helemaal gedocumenteerd en afgewerkt is, kan worden verdiept naar het volgende niveau.

Voor te hanteren methoden en technieken is hoofdstuk 15 en 17 van de Code van Goede Praktijk (CGP) van toepassing. Binnen het onderzoeksgebied is sprake van een complexe stratigrafie. Indien meerdere vlakken moeten aangelegd worden, dient het bovenliggende vlak steeds volledig afgewerkt te zijn vooraleer verdiept wordt. In elke werkput dienen putwandprofielen gedocumenteerd te worden.

Muren/funderingen dienen in detail gedocumenteerd te worden, waarbij ook de baksteenformaten genoteerd worden. Stalen dienen genomen te worden van de mortel van niet gedateerde muren ten behoeve van een datering.

De staalname in het veld dient uitgevoerd te worden volgens de Code van Goede Praktijk zoals beschreven in hoofdstuk 20. Aardkundige stalen worden genomen volgens de richtlijnen in hoofdstuk 21.

De verwerking van het opgegraven vondstmateriaal dient te worden gedaan door een materiaaldeskundige voor het desbetreffende materiaal (CP hoofdstuk 4.9). Het conserveren van het betreffende vondstmateriaal dient te worden uitgevoerd door een conservator (CGP hoofdstuk 4.6).

Alle documentatie bij dit onderzoek dient te voldoen aan de technische eisen zoals deze beschreven zijn in hoofdstuk 6 van de Code van Goede Praktijk.

Rapportage dient te gebeuren conform de Code van Goede Praktijk (hoofdstukken 22 en 23).

2.4 RISICOFACTOREN

Tijdens de opgraving dient rekening gehouden te worden met veiligheidsvoorschriften met betrekking tot het werken in de omgeving van zwaar materiaal, met name de graafmachine. Hiertoe dienen beschermende maatregelen genomen te worden, zoals veiligheidsschoenen, -hesjes en -helmen.

Bij het werken in diepe opgravingsputten wordt rekening gehouden met veiligheidseisen, denk hierbij aan het creëren van een veilige in- en uitgang (voldoende lange ladder) en zo nodig de aanleg van getrapte profielen.

omschrijving	aard	aantal	eenheid
voorbereiding	TP	1	stuk
veldwerk: inzet team	VH	5	dag
verwerking - assessment	TP	1	stuk
Rapportage	TP	1	stuk
natuurwetenschappelijk onderzoeken			
waardering macroresten	VH	4	stuk
waardering pollen	VH	2	stuk
waardering dierlijk bot	VH	50	stuk
dendrochronologische analyse	VH	2	stuk
analyse macroresten	VH	2	stuk
analyse pollen	VH	2	stuk
analyse dierlijk bot	VH	20	stuk
analyse mortelresten	VH	10	stuk
Overig natuurwetenschappelijk onderzoek	Stelpost		€ 800,00
Conservering	Stelpost		€ 800,00
Totaal			€ 31.500

Tabel 2. Antwerpen-Keizerstraat 63-69. Kostenraming opgraving.

2.5 KOSTENRAMING

In onderstaande tabel is een kostenraming opgenomen voor een opgraving. De totale prijs van het onderzoek wordt geraamd op ca. € 31.500. Hierbij is een stelpost van € 800,00 voor overig natuurwetenschappelijk onderzoek en een stelpost van € 1800,00 voor conservering voorzien.

2.6 DUUR VAN HET ONDERZOEK

De totale duur van de opgraving wordt op 5 dagen geraamd.

2.7 CONSERVATIE ARCHEOLOGISCHE ENSEMBLE

Het archeologisch ensemble dient bewaard en geconserveerd te worden volgens de richtlijnen van de Code van Goede praktijk, zoals beschreven in de hoofdstukken 25 t/m 29 voor tijdens het veldonderzoek en uitwerking van het onderzoek. Reeds tijdens het veldwerk dienen maatregelen genomen te worden om verdere achteruitgang van de conservering te voorkomen (CGP hoofdstuk 26), en dan met name voor kwetsbare vondsten (organisch materiaal en sterk gecorrodeerde metalen objecten). Voor conservatie wordt een stelpost van € 800,00 opgenomen.

Het volledige ensemble is eigendom van de eigenaar van de percelen. Deze is echter gehouden om het ensemble intact en in goede staat te bewaren en dit ter beschikking te stellen voor later onderzoek. Alternatief kan het ensemble worden overgedragen aan het archeologisch depot van de stad Antwerpen. Hierop zijn de voorwaarden zoals beschreven in de hoofdstukken 30 en 31 van de Code van Goede Praktijk van toepassing en de voorwaarden van het archeologisch depot van de stad Antwerpen.

Hierbij geldt echter wel de bemerking dat het archeologisch ensemble past binnen de capaciteit van het depot en dat het de werking van het depot niet mag blokkeren.

2.8 VOORZIENE AFWIJKINGEN T.A.V. DE CODE VAN GOEDE PRAKTIJK

Er kan gesteld worden dat er geen afwijkingen zijn ten aanzien van de Code van Goede Praktijk die voor aanvang van het vooronderzoek met ingreep in de bodem reeds voorzien zijn. Indien er redenen zijn om af te wijken van de Code van Goede Praktijk dan dient dit gemotiveerd te worden in het verslag van de resultaten (nota).